

**Att klippa får
och sköta dem på
bästa sätt**
– goda råd från
en erfaren fårklippare

Denna skrift är en bilaga till filmen
”Att klippa får”

Nils Cederholm

Förlaget

ISBN 978-91-86547-04-2

©Nils Cederholm & Förlag Gafleau HB 2014

Illustrationer och layout: Hanna Cederholm

Foton: Hanna Cederholm & Lovisa Clarin

Tryckt i Lettland av InPrint

Tack till Jörgen och Anne-Marie Lind på Korsängens gård
för underlag till bilderna.

Om filmen och fårklipparen

Filmen ”Att klippa får” är i första hand riktad till fårägare för att lära ut hur man på olika sätt kan klippa får. Det är ett arbete som enligt lag måste utföras minst en gång per år. Filmen visar tydligt i detalj hur detta görs. Med en lämplig sax och utrustning kan de flesta klara detta arbete själva. ”Att klippa får” är också dokumentär och lärorik för den som inte har får.

Filmen börjar med en presentation av mig, Nils Cederholm. Jag är född i Finland, nära den lilla staden Nykarleby. Uppvuxen på en gård med olika djur blev jag tidigt van vid att hantera djur. Som barn såg jag på när min mor klippte får med handsax. Under ett antal år fanns det inga får på gården, men när jag var 18 år 1960 skaffade jag några egna får. Jag ville inte börja klippa med handsax när det gick att köpa elsax så jag köpte den minsta som fanns 80 w och 2,5 tum skär. Besättningen ökade så småningom till ca 100 st som skulle klippas 2 ggr årligen för all ull togs tillvara och var värdefull. Jag började även klippa får åt andra i trakten och utvecklade en egen teknik. 1980 flyttade jag med familjen till Sverige och trodde att mitt liv som fårägare och fårklippare var över. Men i Sverige var det behov av fårklippare så jag fortsatte klippa får utöver mitt ordinarie arbete. Jag har klippt får alla år sedan jag började klippa mina egna och vet inte hur länge jag kan hålla på. Men jag kan med denna film undervisa yngre som vill bli fårklippare.

Klippningen

Hur ofta och när skall fåren klippas? Enligt djurskyddslagen skall fåren klippas minst en gång per år men lagen säger inte vilken tid på året. Ullen växer olika fort beroende på rasen. För att få en ren och fin ull så skall ullen klippas innan fåren stallas in, då är ullen så ren som möjligt. Tackor behöver klippas två gånger per år om ullen skall användas till garn. Lamm som klipps för första gången har den mjukaste ullen. Skall man ha fina skinn t. ex. av ryalamm och även bättre slaktvikt så klipps lammen när de är halv vuxna. Då hinner ullen växa ut till lagom längd tills de slaktas.

Det är inte lämpligt att klippa får när som helst på året. Undvik att klippa vid sträng kyla om inte fåren har tillgång till varmt utrymme och tjock ströbädd. Från sensommar till en tid innan lamning är den bästa tiden. Efter lamning blir tackorna oroliga och ullen mer svårklippt på grund av hormonförändringar och lammen kliver på ryggen så ullen blir hopfildad. Det är inte heller bra att klippa får på sommaren när det är myggor och blodsugande insekter.

För att undvika stress vid klippningen bör fåren begränsas med grindar så att de står ganska trångt. De är flockdjur och vill helst vara tillsammans. En liten besättning går bra att klippa inne i boxen om det är plant, på en lämplig skiva med sträv yta eller en matta på skivan. Bäst är det att klippa i ett hörn av boxen. Fåren brukar hålla sig i motsatt hörn. Är det en större besättning så är det lämpligt att ta fram 10-

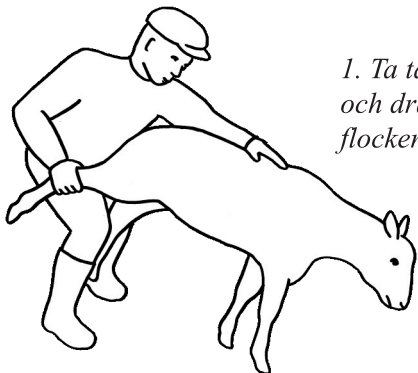
15 var gång. Dräktiga tackor får ej jagas runt eller trängas för hårt. Det kan hända att någon blir ihjältrampad om man tränger ihop för många.

Att fånga in ett får och vända det i sittande ställning är mycket svårt om man inte vet hur man gör. Drag inte i ullen utan drag hellre i ena bakbenet utan att lyfta för högt så går det bra att dra fåret bakåt från flocken. Byt och tag med vänster hand under hakan och böj huvudet mot fårets högra sida. Lyft lite med vänster hand under hakan på fåret som du backar snett mot dig och tryck ner bakkdelen med högra handen. Börja med att öva på mindre får.

Lättare går det om man är två som hjälps åt. Då tar en ett grepp om fårets högra bakben och den andre lyfter lite och vrider på huvudet på samma sätt som när man vänder fåret ensam.

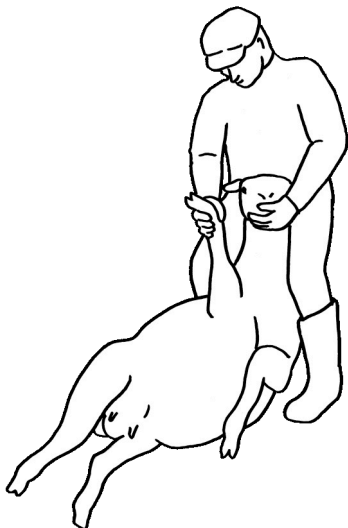
Det viktigaste är att hålla fast fåret och det kan ske på det professionella sättet – med fåret sittande mellan knäna, fastspänt i en klippstol eller så kan en hålla i fåret medan den andre klipper. Det första man skall kontrollera är om det är en bagge eller tacka som man skall klippa. På lamm med mycket ull är det inte så lätt att se skillnad, då kan man skada ett bagglamm om man tror att det är ett tacklamm. Vidare är det viktigt att skären är slipade och rätt inställda. En regel är att underskåret skall vara så långt ut att det är 2 mm avstånd från överskårets spets till där underskårets släta slipade yta upphör. Är man ovan att klippa eller använder skär som har glest mellan taggarna så går det att ställa underskåret längre ut. Då minskar risken för klippsskador på fåret och egna fingrar.

Att ta fast och sätta fåret

1. Ta tag om ena bakbenet och drag fåret bakåt från flocken.

2. Byt grepp och ta tag med vänster hand om fårets haka som du vrider mot fårets högra sida. Tryck samtidigt ner bakkdelen med högerhanden.

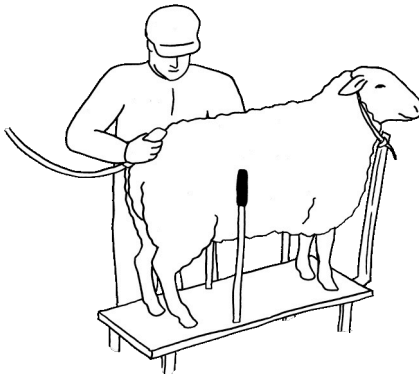
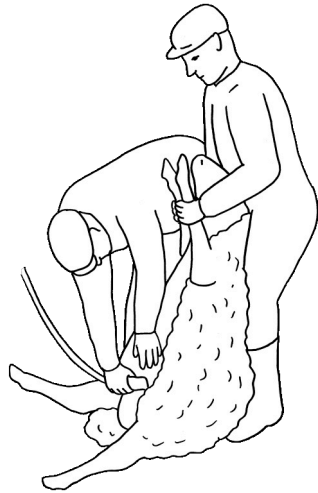
3. Råta upp fåret i sittande ställning genom att ta tag om höger framben och vrida upp fåret mellan dina knän.

Olika sätt att hålla fast fåret

Det smidigaste är att ha fåret sittande mellan dina knän.

Man kan också hjälpas åt. En håller och en klipper.

En klippstol håller fåret i en stadig position och erbjuder samtidigt klipparen en bättre ergonomi.

Klippningen börjar vanligen framme vid bröstbenet och bukullen, som är mest förorenad och kort, klippas bort först. (Alternativet är att börja uppe bakom högra örat och klippa högra sidan först så långt som möjligt bakom och över ryggraden innan man börjar med buken. Om inte ullen skall sparas är detta sätt snabbare.) Ta det försiktigt nere vid spenarna tills du kan sätta handen över spenarna och klippa lite nere vid svansen.

Sedan kan man börja uppe vid huvudet bakom örat. Täck ögat med örat och handen samtidigt som du håller fast huvudet. Klipp så mycket som möjligt bakom öronen och över ryggen så är det lättare att klippa resten från andra sidan. Lyft på frambenet så att skinnets sträcks och styr saxen diagonalt över alla hudveck. Tryck med knytnäven i ljumsken så hålls bakbenet sträckt. För att hindra fåret att svänga sig och ställa sig upp, sätt vänstra armen under fårets högra framben och sträck samtidigt så mycket som möjligt på skinnets så det inte finns något hudveck där du klipper. När du har armen under fårets framben så kan det inte svänga sig och komma upp, då går det att klippa längre ned över ryggen och ända ned till svansen, lite mer än halva fåret. Det blir då lättare att klippa färdigt från andra sidan.

Sväng sedan på fåret och klipp andra sidan nerifrån och mot huvudet. Skydda ögat och örat med din hand. Är det oroliga får så går det bättre att hålla fast fåret genom att gå ner med högra knät i golvet. Håll huvudet framför ditt bröst och luta mot vänster knä då har du ett stadigt grepp. Kläm fast fåret mellan knäna så det inte kan komma loss. Håll ett

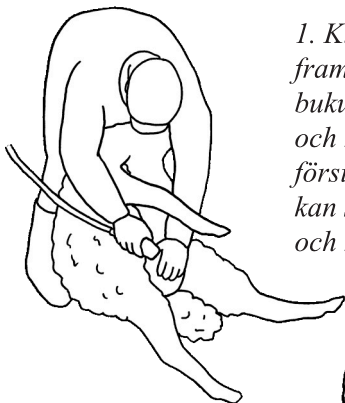
stadigt grepp och ha kontroll på huvudet framför dig. Tryck även nu knytnäven i ljumsken för att benet skall hållas sträckt. Nu är det bra att du har klippt tillräckligt på andra sidan ryggen och nere vid svansen. En del får har långa svansar och då gäller det att klippa svansen utan att klippa i egna fingrar. Stryk till sist med handen över ryggen och kontrollera att allt är klippt.

Om man är två som klipper så gäller det att kunna samarbeta och försöka sträcka på skinnet hela tiden för att undvika skärsår. Samma gäller vid klippning i klippstol. Då är det bäst att börja klippa mitt på ryggen och klippa ner över sidorna Rikta inte saxskäret mot ljumsken eller lårbenskanten och klipp inte längs med hudveck.

Mycket viktigt för att undvika skador på skinnet är att hålla rätt lutning på saxen. Saxen skall riktas så mycket nedåt att den klipper intill skinnet och inte glider över, men den skall vridas snett så att mer tryck läggs på den tagge som går inne i ullen, den skall följa fårets runda kropp, samtidigt skall den tagge på skäret som är mot dig, som du ser, hållas upp lite. Om det är tjock och tung ull så drar ullen upp skinnet där det oklippta börjar. Håller du saxen för hårt tryckt mot skinnet där så är det mycket lätt att klippa bort skinn när det dras upp. Om inte saxen hålls ner vid andra sidan blir det för lång stubb. Skall ullen användas till att karda och bli garn får det inte finnas med kort sönderklippt ull. Kom ihåg att hålla saxen rätt lutad och klipp med hela skärets bredd med så långa drag som möjligt. Det går fortare, och det mesta av ullen kan tas tillvara.

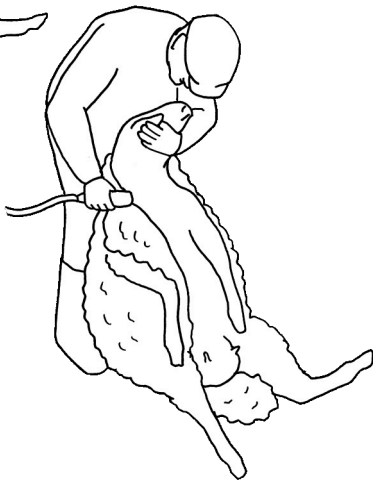
Klippingen steg för steg

(För en högerhänt klippare)

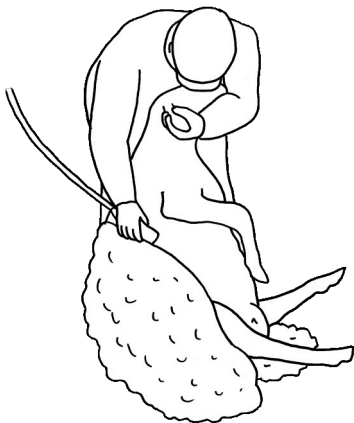

1. Klippingen börjar vanligen framme vid bröstbenet, och bukullen, som är mest förorenad och kort, klipps bort först. Ta det försiktigt nere vid spenarna tills du kan sätta handen över spenarna och klippa lite nere vid svansen.

2. Sedan kan man börja uppe vid huvudet bakom örat. Täck ögat med örat och handen samtidigt som du håller fast huvudet.

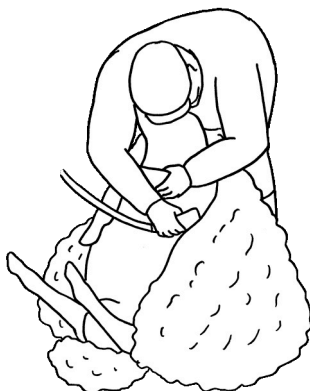
3. Klipp så mycket som möjligt bakom öronen och över ryggen så är det lättare att klippa resten från andra sidan.

Tryck med knytnäven i ljumsken så hålls bakbenet sträckt.

4. Sväng sedan på fåret och klipp andra sidan nerifrån och mot huvudet. Lyft på frambenet så att skinnets sträcks och styr saxen diagonalt över alla hudveck.

I samband med klippningen går det lätt att sätta i öronmärken, klippa klövar och kontrollera juver. Klipp den bakklöv först som är längst bort, klövarna är vassa i kanterna när de är klippta. En vanlig sekator går bra men var försiktig och klipp inte för mycket på spetsen utan följ pulpan. Obs! Klippta klövar får ej komma med i ullen som skall till kardereri.

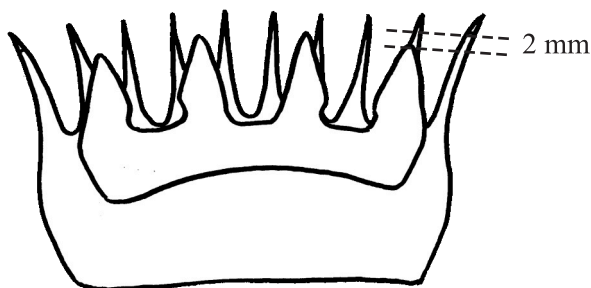
Kort om saxar och skär

Jag berättar på filmen om olika saxar och saxskär. Det finns två typer av saxar som är vanliga: motorn inbyggd i saxen, och kabelsaxar som har en separat motor som driver saxen med vajer. Överskåret ser alltid likadant ut, men underskåret finns det stor variation på. Den äldsta modellen har 13 taggar och längsta taggarna i mitten. Sedan finns det skär med olika mycket utsvängda yttaggar, också med 13 taggar, de klipper bredare och det är lättare att fånga in ull. På senare tid har det kommit skär med bara 9 taggar som också är utsvängda. Det är lättare att klippa med glesa skär speciellt på våren när ullen är fet och hopfildad. Det är större risk att klippa i skinnet med glesa skär men med lite övning och erfarenhet så går det bra. Jag ser ingen anledning till att skären skall ha 13 taggar. Det fastnar bara mera ullfett i skären och de är svårare att rengöra. Utöver dessa skär så finns det glesa skär med en räls under så att det blir längre stubb vid klippning, de kan användas när det är kallt och man vill lämna mer kvar av pälsen. Det skiljer även en del på priset beroende på hur hårda skären är och kvalitet. Kom ihåg att rengöra skären ofta och speciellt när det är mycket ullfett i pälsen. Gör detta så fort du stannat saxen annars blir fett hårt och svårt att ta bort.

Det är viktigt att sköta saxen rätt för att den skall hålla länge. Använd fett och olja regelbundet, det finns speciell olja att doppa skäret i när du klipper. Spänn inte skären mer än nödvändigt, nya och nyslipade skär är inte perfekta utan behöver nötas ihop för bästa skärpa. Skären skall gå i olja

eller ull, ullen är fet och smörjer skäret. Går saxen torr och blir varm slits skären fort. En van klippare klipper fler får med samma skär. Om det inte hjälper att spänna ihop skären mer är det dags att byta. Förorenad ull med damm och sand förstör skärpan fort. Slitna skär rengöres snarast och oljas annars förstör rosten eggen. Observera att ullfett inte är något rostskydd.

Rätt inställning för skäret

Det är viktigt att skären är slipade och rätt inställda. En regel är att underskäret skall vara så långt ut att det är 2 mm avstånd från överskärets spets till där underskärets släta slipade yta upphör. Är man ovan att klippa eller använder skär som har glest mellan taggarna så går det att ställa underskäret längre ut. Då minskar risken för klippskador på fåret och egna fingrar.

Utfodring och bete

På filmen visas foderbord som har det gemensamt att inga lamm kan springa och förorena på foderbordet. Och vuxna djur kan inte dra ner och trampa på fodret. Det bör finnas lammkammare där lammen kan utfodras skilt. På sikt går det att spara mycket tid och pengar med ett bra foderbord.

Vattenkoppar visas inte på filmen men det är inte mindre viktigt. Vattenkoppen skall ställas så högt att det inte kan komma någon avföring i den. Tänk också på att ge plats för den växande bädden under vintern. Gör en trappa så att fåren får kliva upp ett steg för att dricka eller placera koppen utanför grinden så att det bara går att få ut huvudet genom ett hål i grinden. Vattenkoppen skall vara uppvärmd vintertid.

Mycket kan göras för att göra fårskötseln lönsammare eller mindre olönsam. Med rätt inredning och byggnader går det att få in foder och ut ströbädden med maskin. Det går även att göra det mer rationellt i små besättningar. Stora besättningar har i regel det mera rationellt men mycket finns att förbättra. Stallperioden är lång i nordliga trakter och tillskottsfoder måste ges en stor del av året. Och då bör detta ske med så liten arbetsinsats som möjligt.

Okunnigheten om betesgång för får är mycket stor. Det största problemet är parasiter. Fåren borde vandra omkring och få nytt bete varje dag. Detta är känt sedan gammalt. Flytta mellan hagar eller låt fåren gå på stora områden. Om fåren går för länge i en liten hage kan parasiter i tarmen bli så många att djuret inte kan tillgodogöra sig fodret och

faktiskt svälta ihjäl. Detta syns tydligt på avföringen som blir rinnande. För att råda bot på detta så måste det ges avmaskningsmedel ibland flera gånger. Efter avmaskning måste fåren komma till ett nytt och rent bete. Det är mycket bättre att förebygga parasitangrepp med växelbete. Att ha får tillsammans eller växelvis med kor eller hästar går också bra. Avmaskningsmedel är olika slag av gift och är även till skada för djuret. För låg dosering eller medel med dålig effekt kan göra parasiter resistenta. Ett träckprov bör tas och skickas på analys så man vet vilken parasit det är och vilket preparat som är effektivt.

Fåren är bra till att hålla öppna landskap och om det finns tillräckligt med bete gör fåren ett bra arbete även i skogsplanteringar. Många har ju också får i huvudsak för att hålla bort gräs och sly på marker som inte går att odla och föder inte heller upp lamm. Ullen tas sällan tillvara utan kastas bort när det blir långt mellan klippningarna.

De som satsar på lammproduktion till slakt och i större skala stöter snart på problem. Fåren skall ha mycket mat och bra mat och lammen i synnerhet. Med en stor besättning fordras då stora betesmarker som skall stängslas in om det inte är öar som begränsas av vatten. Det blir dyrt med stängsel och sedan tillsyn som tar tid. Det finns även många faror på betet, speciellt för små lamm. Både fåglar och rovdjur kan skada lammen. Betestiden på nordliga breddgrader är kort om man räknar att fåren bara skall leva och växa bra av betet. Tillskott behövs fast de går på bete, och stallperioden är lång. Lammen föds på olika tider och växer olika fort. Det är heller inte lämpligt att ha bagglamm

med tackor för länge, då är risken stor för tjuvbetäckning. För att få en lönsam produktion av lammkött så måste det ske i större skala och då gäller det att tänka på nytt sätt.

Lamming på betet är inte att rekommendera, det kan bli svårt att skydda lammen från ovannämnda faror och lammen är extra känsliga för parasiter. Ofta är det också svårt med vatten till djuren och vid torrperioder tryter betet. Då ser jag ingen annan utväg än att aldrig släppa lammen som skall till slakt, på bete, utan att utfodra dem inomhus i enkla byggnader där det går lätt att komma in med foder och lammen kan delas upp i grupper av samma kön och storlek. Det blir friskare djur som växer fortare och med rätt mekanisering blir arbetsinsatsen förhållandevis låg. Problemet med små besättningar är också att slakteriet inte vill hämta några få djur utan helst vill ha hela lasset på en gång. De kan då ge ett högre pris.

Att bygga enkla hallar eller använda växthusstommar blir kanske inte så dyrt, räknat på längre sikt, som att stängsla in stora områden så säkert att inte fåren rymmer. En fårflock som är på rymmen och går över grannarnas trädgårdsland är inget man vill vara med om. Sedan att inte kunna känna sig trygg varken dag eller natt att inte fåren är där de skall vara kan i längden bli mycket stressigt. Det ser ju härligt ut med betande får på ängen men verkligheten är inte så idyllisk.

Jag har besökt hundratals gårdar under min tid som fårklippare och alltför många gånger sett vanskötta får utan att ägaren vetat om det p.g.a okunnighet. Det är många fördelar med att föda upp slaktlamm i stallar. Med ett full-

gott foder och rent vatten, en torr ströbädd eller spaltgolv så är det inget problem med parasiter. En balanserad foderstat gör att lammen uppnår slaktmognad på kortare tid. Det går även att få tackor dräktiga när som helst under året med ljusreglering, med mindre ljus blir tackorna brunstiga. Det går att få ut mera foder från åkern med slätter och ta flera skördar än att använda marken som bete.

Ensilage kan bestå av olika slags gräs. När jag hade egna får ensilerade jag betblast som var ett utomordentligt foder. Med tillskott av ett ungt och välbärgat hö behövdes inget annat kraftfoder. Fåren hade jag i en gammal ladugård där jag gjort spaltgolv. Det var då lättare att gödsla ut för hand när det inte gick att komma in med maskin och lasta gödsel. Fåren gick ut genom en tunnel med sluss av säckväv och åt själva ur plansilon utanför. Detta fungerade bra och var mycket arbetsbesparande. Det enda problemet var kylan som gjorde ensilaget så hårt att fåren inte kunde äta. Spaltgolvet fungerade inte heller bra när det var kallt. Därför hade jag gjort slussen som höll kvar värmen i stallet.

Hela vintern fram till lammningen såg jag till fåren en gång om dagen och fyllde på hö, flyttade fram grinden framför ensilaget och kontrollerade att flottörvattenkoppen fungerade. När de hade så bra ensilage och inte fick något ytterligare kraftfoder så var det helt tyst i stallet när jag kom dit. Ingen trängsel vid foderbordet. Mat fanns alltid tillgängligt så de kunde gå och äta när de ville.

På våren och försommaren kan betet bli för kraftigt och senare förvuxet och proteinfattigt. Det är en väldigt kort tid av året som ett bete är optimalt. Det är därför viktigt att på

olika sätt göra övergången från stallutföring till betesgång så långsam som möjligt. Det är inte så enkelt att vara fårägare.

När fåren har varit instängda i flera månader så är det roligt att släppa ut dem och se lammen skutta omkring. Men detta kan vara livsfarligt för på våren vaknar alla slags parasiter och blir mycket aktiva. Gamla får är vanligen immuna men kan vara smittbärare och på kort tid kan lammen bli så fulla med parasiter att de dör fast man ger avmaskningsmedel. Speciellt om rasthagen blivit använd året innan.

Det är numera mycket vanligt att ha foderbord utanför fårhuset då det är enklare att utfodra med traktor. Det är inget fel med detta om det görs på rätt sätt och på rätt plats. Platsen där foderbordet står skall vara upphöjd och på torrt ställe och med tak över. Platsen skall inte vara större än att det finns möjlighet för fåren att röra sig utan att trängas kring foderbordet. Inget gräs får växa upp på våren så platsen bör var asfalterad eller utgöras av en betongplatta med god lutning för avledning av vatten.

Du som fårägare får absolut inte släppa ut fåren om våren bakom stallet på en rasthage som användes hösten innan och där det nu börjar sticka upp grönt gräs. Skall lammen ut på sitt första bete skall de till en hage där inga får har gått sommaren innan och skall tackorna var med så måste de kontrolleras så att de inte har parasiter och avmaskas några dagar innan de släpps ut.

Den stora färlusen som suger blod kan också vara ett problem men den syns bra vid klippningen och kan lätt

bekämpas med olika medel. Den lilla fårlusen och päslusen är svårare att se. De är så små att det fordras mikroskop eller väldigt bra ögon för att upptäcka dem. Det kan kännas en speciell lukt också av lössen och synas som mjäll i pälsen.

Udernärda djur drabbas mer av både löss och parasiter. Det är mycket viktigt att klippa fåren en tid innan lammningen för att få en uppfattning om deras kondition och om de har löss som skall bekämpas. Efter lammningen kryper annars lössen över till lammen och är då svåra att upptäcka. Fästingar kan också vara ett problem ute i skärgården och vid kusterna. Det finns medel att hälla över ryggen som hjälper mot det mesta av ohyra och det fungerar bäst på nyklippta djur.

Läs mer

Jag har här försökt sammanfatta det som är det viktigaste som en fårägare bör känna till. Mycket mer kunskap finns att få i de böcker som givits ut om fårskötsel. Den bok jag har haft mest glädje av är ”Får” av Erik Sjödin m.fl. Den finns i en nyare utgåva från Natur & Kultur, 2007.

Ta vara på den kunskap som finns att få så får du friskare djur, med mindre arbete och en större lönsamhet. Med många års erfarenhet och besök på större och mindre fårgårdar har jag nog sett det mesta från vanvård till toppen av djurhållning. Med denna lilla skrift har jag försökt dela med mig av kunskap och erfarenhet så att både fåren och fårägaren skall få ett så bra liv tillsammans som det är möjligt.